

Rana Hamadeh wint
Prix de Rome

The Ten Murders of Josephine

Het was een gevaarlijk moment, die avond in de Rotterdamse Schouwburg. Een gereedstaande telefoon rinkelde. Als niemand in het publiek die zou hebben opgenomen, zou de opera 'The Ten Murders of Josephine' nooit van start zijn gegaan. Degene die uiteindelijk dapper opnam, schrok zich een hoedje. Haar in de hoorn uitgesproken 'Oh Fuck' galmde versterkt de zaal in. Met 'The Ten Murders of Josephine', een project in vele incarnaties, won Rana Hamadeh (1983, Libanon) onlangs de Prix de Rome, een prijs voor beeldend kunstenaars onder de veertig.

Machteld LEIJ

Daags na de uitvoering van de opera stapt de kunstenaar, die sinds 2006 in Nederland woont, uit de lift in expositieruimte Witte de With. "Zullen we eerst koffie drinken?" stelt ze voor. "Door dit project ben ik langzaam maar zeker veranderd in een koffiepersoon."

Haar langlopende en veelvormige project is een overdonderend geluidswerk, een installatie in de Kunsthal, een tentoonstelling in Witte de With die als een geluidschoreografie door de zalen raast, een opera met zingende muisen, dj's en zelfs een bar op het podium. Maar vooral is het een voorstel om na te denken. In de kern draait het om een achttiende-eeuwse rechtszaak tussen een slavenhaler die zo'n 150 Afrikanen de dood in joeg door ze van het schip Zong overboord te zetten, en een verzekeraar die de schade niet wilde uitkeren. De zaak Gregson vs Gilbert is tekenend voor Hamadeh. Leven, zo distilleert ze uit de zaak, is alleen waardevol als er door wetgeving waarde aan wordt toegekend in de vorm van compensatie bijvoorbeeld, of als er strafrechtelijke consequenties zijn. De stem die uit het document spreekt, noemt Hamadeh de stem van de 'legal subject', de eiser die getuigenis mag afleggen binnen een rechtssysteem. Ze legt uit: "De stemmen in de rechtszaak zijn die van de moordenaars, niet van de slachtoffers." De verzekeraar stelde dat het ging om moord. Dat zou betekenen dat de slaven personen waren, in plaats van bezit. De zaak werd gewonnen door de verzekeraar en zou, indirect want onbedoeld, het begin inluiden van de uiteindelijke afschaffing van de slavernij.

Hamadeh vertaalde de typografie van het gedicht dat NourbeSe Philip in 2008 schreef over de Zong – de dichter gebruikte alleen

woorden uit het rechtbankverslag – via ingenieuze computerprogrammering in een partituur met noise, operazang, pianospel, teksten. Ze laat een piano de woorden als noten spelen, automatisch als een pianola. Geluid en zang raken gefragmenteerd, herhalen, zingen rond.

Hamadeh's theorie over de 'legal subject' klinkt technisch, rationeel. Hamadeh: "Dat klopt. Dat is ook de reden dat mijn project technisch en complex in elkaar steekt." Er klinkt een telefoon, niet alleen in de opera, maar ook in de tentoonstelling. Als je die opneemt, en in de hoorn praat, word je stem onderdeel van de tentoonstelling. Er is een machine ontworpen, die geluiden opneemt en herschikt. Het is als een vroege computer met ponskaarten: het draaiboek werkt als een code om geluid aan of uit te zetten. De tentoonstelling in Witte de With fungeerde als soort voorstudie, als een laboratorium dat uiteindelijk een opera voortbracht. Een printer spuwt geheimzinnige codes uit op papier. Diagrammen aan de muur vatten schematisch al Hamadeh's theorieën en verwijzingen samen.

Stemlozen

Met de ingenieuze apparaten, met tekst en geluid wil Hamadeh de stemmen van de stemlozen oproepen. Hamadeh: "Die stem is niet rationeel, niet gesproken, het is onuitsprekbaar, niet gemarkeerd." Ze noemt het 'Phonic Substance', een begrip van filosoof Fred Moten: "Het gaat om gefragmenteerde, veronderstelde stemmen. Geluid, meer dan stemmen." En: "Ons moderne burgerschap begint met een moord, toont de zaak Gregson vs Gilbert aan. De stem verhaalt niet van het leed van de slachtoffers, we weten niet hoe ze zich voelden. We kennen alleen de wet die vastlegt wat de getuigen vertelden. En die spraken de rationele taal van de wet. Iets is pas waardevol, als er financiële waarde aan wordt toegekend. We functioneren allen nog altijd binnen dat kapitalistische systeem. Dat wil ik zichtbaar maken."

Probeer je met je werk dit systeem te veranderen?

Rana Hamadeh: "Het is eerder een manier om te zeggen dat de manier van waarden niet deugt. Ik wijs naar anderen omdat ze belangrijk zijn. Lees bijvoorbeeld het werk van NourbeSe Philip. Neem de telefoons in mijn werk, die zijn er dankzij filosofe Avital Ronell. Heidegger werd verdacht van nazisympathieën. Uiteindelijk riep hij getergd uit, onder druk gezet door een journalist: 'De enige relatie die er was met de nazi's, was dat de telefoon rinkelde en ik opnam!' Ronell begon haar 'Telephone Book' met die anekdote, over hoe niet-onschuldig het opnemen van een telefoon is."

Het verklaart dat onderhuidse gevoel aan dreiging die door de zalen waart, en die zich uitstrekt tot de opera. Het publiek werd met

Het voordeel van zo'n benadering is wel dat je er fris talent kan spotten. Zoals Alejandro Ceron die aan de ingang van Marres een hele kamer ombouwt tot een exotische cocktailbar. Hij speelt met elementen van het kolonialisme en gebruikt voor zijn installatie onder andere lege kartonnen dozen waarin exotisch fruit wordt getransporteerd. Zo wil hij de overeenkomst tussen grote cargoschepen en koloniale vloten accentueren. De video van Nadia Perlov vertrekt dan weer van een boeiende historische achtergrond, namelijk de poging van de Britse kolonisten om Israëliërs en Palestijnen samen sinaasappels te laten kweken. Perlovs licht absurde video mag dan overtuigen, van het politieke achtergrondkader is niet zo veel te merken.

Knap is de bijdrage van Jesusus die een kamervullende installatie maakte met bekladde muren, ingepakt meubilair en een sculptuur van een lijk. Op een video is te zien hoe Israëliëse soldaten een Palestijns huis binnenvallen en zich toe-eigenen – iets wat de kunstenaar vrij heeft vertaald naar deze installatie. De bijdragen van Ektor Ntourakos en Aurélie d'Incau die beiden verwijzen naar interactie met de toeschouwer – om zo een vorm van burgerparticipatie op te roepen als reactie tegen de indommende media – zijn dan weer te letterlijk. Een andere rode draad is de manier hoe taal gemanipuleerd is. Zo maakt Tim Löhdes een soundscape met fragmenten van politieke speeches over de Brexit die hij aanvult met een eigen compositie die een

Rana Hamadeh, tentoonstellingszicht 'The Ten Murders of Josephine', 2017, Witte de With Center for Contemporary Art, Rotterdam, foto: Sara Hamadeh

naam en toenaam verzocht om het podium te betreden. Weg was het gevoel van passieve veiligheid dat bij de rol van toeschouwer hoort.

Hamadeh: "Met de oproep definieerde ik het publiek als 'legal subject'. We tornden aan de zekerheden van het publiek en zetten ze keer op keer op het verkeerde been. Er was een degenlikker, die zorgde voor spektakel, alsof je in een freakshow was beland. Die circusact dwong de toeschouwer de eigen rol te bevragen. De daad van kijken is een vorm van toe-eigenen, iets wat in wezen kolonialistisch is. De infrastructuur van de onderdrukking is onveranderd sinds koloniale tijden, schrijft Saidiya Hartman. Slaven legden de weg naar vrijheid af, van bezit naar burgerschap. Maar zelfs de burger is niet vrij, omdat de basis van ons kapitalistisch systeem nog steeds hetzelfde is. Dat wij nu koffie kunnen drinken, is ook een erfenis van datzelfde systeem."

"Kafka's Josephine was een zingende muis. Misschien kon ze goed zingen, misschien was ze middelmatig", vertelt Hamadeh. Wanneer ze verdwijnt, speelt dat een rol. Want als ze bijzonder was, zou ze gemist worden, anders niet. Haar waarde hangt daarvan af, en dat intrigeert de kunstenaar. Ze doste een operazangeres uit als muis, compleet niet staart en muizenootjes, die ook het publiek droegen. Hoe associatief dat ook klinkt, Hamadeh leunt in haar complexe, betekenisvolle werk flink op de woorden en ideeën van academici, denkers, schrijvers en dichters.

Zou je zelf de rol van academicus ambiëren?

Hamadeh: "Als ik academicus was, zou ik het werk wat ik maakte niet maken. De academische wereld heeft zijn regels, taal, wetten en methodieken. Wat mijn werk kunst maakt, is dat ik methodes en technieken kan bedenken of toepassen, vrij van verwachtingen en grenzen. Ik ben een buitenstaander, ik doe alles voor het eerst, in samenwerking met mensen uit verschillende disciplines: programmeren, muziek maken, een opera bedenken. 'The Ten Murders' is een langlopend werk, en het zal pas af zijn als het geen adequaat middel voor mijn onderzoek meer is. Het project dicteert wat nodig is om te ontwerpen, te bedenken, te bestuderen. Het functioneert zowel op intellectueel als op fysiek vlak. Je moet je eraan overgeven, je moet het ondergaan. Ik zou willen dat er tenminste één persoon een slapeloze nacht zou hebben van 'The Ten Murders'."

Prix de Rome tentoonstelling tot 25 februari in Kunsthal, Westzeedijk 341, Rotterdam, NL. Open di-za van 10-17 u, zo van 11-17 u. www.kunsthall.nl. www.prixderome.nl

Marres in Maastricht toont werk van recent afgestudeerde kunststudenten

De nieuwe lichting

Onder de noemer CURRENTS nodigt de kunstruimte Marres in Maastricht elk jaar jonge curatoren uit om een tentoonstelling in elkaar te boksen met opkomend talent uit academies in Zuid-Nederland, België en West-Duitsland. Dit jaar zijn de Belgische curatrices Evelyn Simons en Isabel van Bos aan de beurt. Met 'I spy, I spy a little lie' willen ze een portret schetsen van deze woelige tijden.

Sam STEVERLYNCK

Het minste wat men kan zeggen van 2017 is dat het een bewogen jaar was. De Brexit, de onophoudelijke farce rond Donald Trump en zijn fake news ... Dat alles mag dan behoorlijk rampzalig zijn, het is gefundenes Fressen voor curatoren. Die thematiek vormt dan ook het kader voor de expo die Evelyn Simons en Isabel van Bos samenstelden met jong aanstromend talent uit diverse academies in de regio. Het concept zit echter niet elke kunstenaar even gegoten. Een euvel dat nu eenmaal vaker voorkomt bij vergelijkbare 'academietentoonstellingen.'

tranceachtig effect uitoefent op de bezoeker – een verwijzing naar de manipulatieve kracht van retoriek.

Ondanks een paar knappe bijdragen zijn niet alle werken even rijp – ook al merk je wel het potentieel dat nog verder moet groeien. Dat neemt niet weg dat hier ontdekkingen te

rapen vallen en er een paar mooie connecties ontstaan tussen de werken onderling.

'I spy, I spy a little lie' tot 4 februari in Marres, Capucijnenstraat 99, Maastricht, NL. Open di-za van 12-17 u. www.marres.org

Alejandro Cerón, Colonial Cocktails, 2016. Foto: Lola Pertsowsky

